

מאמר ג . מאותם ניצוצות הפלא

[א]

דאי קללה גדולה היא, שניתן לה ביטוי עז, חותך בדברי-השירה של ביאליק :
 "ואשר יגדל מבניכם נשר ועשה כנף, מקינו תשלחוהו לנצח ; וגם כי ימריא, צמא
 שמש ואדיר, במרום — לא אליכם המאורות יוריד ; וכי יבקע עב בכנפיו ופלש נתיב
 לקרן — לא עליכם הקרן תצנח ; הרחק מכם על ראש צורים יצריח והד קולו לא
 יגיע עדיכם". מאז דורה-התהפוכות גדלו מתוכנו רבים נשרים והמריאו ולא אלינו
 הורידו מאורותם, בקעו עב בכנפיהם ופילשו נתיב לקרן ולא עלינו הצניחו קרנם,
 הם היו מעוז ואור לאחריים, לגויים גדולים, מהם אשר ביום-עברות עמדו עלינו
 לכלותנו. אבל לא קטנה ממנה הקללה, כי בגדול מבנינו נשר ועשה כנף ושכן
 בקינו ובהמריאו הוריד עלינו אורו, ובבקעו עב בכנפיו ובפלו נתיב לקרן הצניח
 עלינו קרנו, וניעורה התמיהה : הייתכן, כי הוא בשר מבשרנו ועצם מעצמנו ?
 ולאחר התמיהה בא פסק-הדין : אכן לא בננו הוא, כי אם גר שנתגלגל אלינו שלא
 בטובתו ; לא בננו הוא כי אם זר שנתעז שלא בזכותנו לתוכנו, עם לא-לו. כחיזיון
 בולט של קללה זו הוא דרך-ההגדרה, שניתנה לשירתו של ש' טשרניחובסקי
 בקרבנו, ושהיתה ימים רבים-רבים כהערכה הרווחת, ובת-קולה עודה מהלכת
 כשיגרה גם עתה. הלא היא ההגדרה שראתה אותו תחילה כמי שרוחו רוח יוון
 הרחוקה, ואחר כך כשחשה בסתירה שהיא סותרת את עצמה בדברה על העברי
 החדש כצאצא יוון הישנה ראתה אותו כמי שרוחו רוח כנען הרחוקה, ופיטמה מלים
 על העברי שלפני מתן-תורה, וכיצא באלה.

בלב הערבה

וכל כך למה, משום שהמשורר שנתגלה בו פן מיוחד בשירתנו, הכריז בכמה שירים פרוגרמאטיים על זרותו, וסייע את הכרזתו בקונסטרוקציה של ייחוס־עצמו, אם מפמליה של אלילי־יוון ואם מפמליה של אלילי־הבעל. ותחת אשר מבקריו יבארו על שום מה רואה המשורר את עצמו כך, על שום מה הוא מדמה, כי הפן המיוחד שלו אינו מכוחו ומכוח־מורשתו של עמו בדורותיו, תחת אשר יגלו את הצד המהותי, נמשכו גם הם אחרי הצד הפרוגראמטי, וטבעו מטבע של הערכה שהשפיעה השפעת־גומלין על המשורר, שכשם שראה בראשיתו לדבר, כמעשה־נערות, משמם של נביאי השקר כך ראה בסופו לדבר, כמעשה להכעיס, משמם של נביאי הבעל. ולא חשו לא המשורר ולא מבקריו, כי כל דרך־ההגדרה הזאת סותמת את האפשרות של עצם הופעתו, שנגדרה כהופעת העברי החדש, שכן היא מניחה, כי החידוש וההתחדשות לאמיתם אינם באפשר מתוך העם, רוחו וכוחו, אלא הם באים כסיפוח לו, כהרכבה בו. מאז דור התהפוכות כבר העמיד העם מתוכו הרבה בנים, שהלכו מעמו והעשירו עמים אחרים בשיר, במכחול, במפסלת, בניגונה והם העשירום באופן שיצירתם הורגשה בה לכל מחצבתם, אך הנה זכה העם ובנים כאלה באו להעשיר אותו עצמו, מיד נייערה הכפירה, אם הם בני־מחצבתו.

[ב]

ודאי יסוד להערכה זו היה החידוש שבשירתו, שנראה מפתיע ביותר, אבל ההערכה המוטעית באה בשל הגדרה שלא כדיקדוקה. כי המעריכים אמרו: בשירתו יש חושים חדשים שלא היו קודם בשירתנו, והוצרכו לומר: בשירתו נפתחו חושים חדשים שהיו סתומים קודם בשירתנו. הם שכחו את קריאתו־שאלתו של שיילוק, אם היהודי אין בו עיניים כשאר האדם וכדומה, ובראותם כי נתלבתה בנו סגולה עצומה שכחו, כי הם אבירי־התחייה ועזי־הדיקלמטורים שלה, ונאחזו באַטיקטות: יווגי, כנעני, עברי מלפני מתן תורה וכדומה.

וגם ההכרזה המפורשת על הזרות צריכה בדיקה. באמת הרגשת־הזרות והבדי־דות היא מנת כל משורר אמת — אבל לפנינו פה סוג ספציפי של זרות. כאן אתה שומע בעקיפין, כי אילו המשורר אינו בן עמו אלא בן עם אחר, ואילו אינו משורר עמו אלא משורר עם אחר, לא היה חש עצמו זר. ומשמעת את הכרזת הזרות ראוי שתראה בעמידתו של המשורר כלפי העם — הוא כאחיו הגדול עמידתם כלפי עמם עמידת: אני־אתם, שהכרת השליחות שבה אינה מנוקה מאבק של יהירות; כמותו כאחיו הגדול דברו לעם דבר־תוכחה, שאינה מנוקה מצרור של בוז. אך בוא וראה: אותה עמידה המתקיימת ככל שהדברים מכוונים אל העם, היוצא מלפניהם כילקוט של פגמים, מתפוגגת ככל שהדברים אמורים בבני־העם. אנא ואנא, זכור יפה־יפה מה דמות של מפלצת עולה מתוך שירי־התוכחות על ישראל כולה, ונסה נא למצוא דוגמאות חיות לדמות־מפלצת זו, כשהמשורר מתאר לך את ר' ישראל, אם לא תעלה חרס בידך. אדרבה, עבור בעיון מדוקדק בכל האידיליות, בדיק פרצופם והליכותיהם של כל יהודי ויהודי שבהן, אם לא תשאל, מהיכן נטל המשורר את

על שאל טשרניחובסקי

היום הרע כל כך, אם כל יחידיו שנודמנו לו הם טובים כל כך. וכשם שלא תוכל לתרץ את הקושיה הראשונה, בעניין האמונה בעברי החדש והתיאוריה של הורות, הילדנות, הכנענות, מבלי להגיע עד שורשיה — הכפירה בכוח עצמנו ובערך עצמנו (וזה שורש מסועף מאוד וסבוכים בו גילויים שונים כמו, למשל, פרויד המוכיח כי משה רבנו הוא מצרי, ז'בוטינסקי הרואה את שמשון כפתורי, וכדומה), כך לא תוכל לתרץ את הקושיה האחרונה בעניין התוכחה לעם הרע והאידיליה של בני-העם הטובים, מבלי להגיע עד שורשיה — מורשת המשכילות ששיעור הכרת שלי-חזתה לעם כשיעור יהירותה כלפיו, ושיעור תוכחתה לו כשיעור בוזו לו, ודרך היהירות והבוז כדרך המוכן והיכול בכל שעה לזרוק גט לעמו. מי שיטרח ברביזיה של הערכת המשורר ושירתו, היא חייב ליתן דעתו על הסתירה שבין שיר התוכחה ושיר האידיליה שלו, וסופו יגיע לכלל מסקנה, כי המשורר שיחרר עצמו ממורשת המשכילות ופתח את לבו לאהבת ישראל, שהיתה יסוד נפשו לאמיתה.

[1]

אך מה שלא נתחוויר למשורר בראשית מצעדיו בימי נעוריו, כבר היה מחוויר למשורר בפיסגתו, שעתה בבואו לספר על יחוס הכוחות המתגלים בדור הוא אומר:

— — מי יודע

דָּרָךְ הָרוּחַ מֵאֵן, וְמֵה תְּכִיא הִיא בְּכַנְפֶיהָ,
וְאוֹתָם נִיצוֹצוֹת־הַפְּלֵאִים מִיָּמִים מְקַדָּם, יְמֵי־כַח,
רוֹעִים, וְנוֹקְדִים, וְסוֹפְרִים נְפָחִים, רוֹפְאִים וְסוֹחְרִים,
אֲשֶׁר הָיוּ בְּמִשְׁךְ הַיָּמִים וְחִלְפוֹת נְסֻבוֹת,
שׁוֹפְטִים, מְלָכִים וְנְבִיאִים, מוֹרִים וְעִמּוּדֵי הַתּוֹרָה,
מְשִׁיחֵי הַשֶּׁקֶר הַתּוֹעִים, מְשׁוֹרְרִים וְהוֹיֵי־קְבֻלָּה,
פּוֹסְקִים וְעוֹמֵי־עֵינַיִם וּמִיִּסְדֵי הַיְשִׁיבוֹת הַגְּדוֹלוֹת,
מְאוּרוֹת חֲסִידִים וְיֵתֶר כָּל כּוֹאֲבֵי מְכָאוֹב אִמְתָּם
אֲנָשֵׁי הַחֲקֻמָּה וְהַתְּרוֹמוֹת, וְהַשְׁתַּדְּלָנִים הַגְּדוֹלִים —
דוֹרוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל וְשְׁמוּאֵל, דוֹרוֹ שֶׁל יַפְתָּח וְיַפְתָּח;
וְכָל הַנִּיצוֹצוֹת הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר לֹא זָכוּ לְהַעֲלוֹת
אוֹרָם בְּעוֹלָם הַגְּדוֹל, וְכָלוּ וְכָבוּ מֵאִפְסֵס
מַעַשׂ בְּמִצְרֵי גִיטָאוֹת וּבְמֵאֲפִלְיָה הַגְּדוֹלָה, —
אוֹתָם נִיצוֹצוֹת־הַפְּלֵא עֲתִידִים עוֹד לְהַגְלוֹת,
שׁוֹב יִתְלַקְחוּ לְמְאוּרוֹת לְעַמָּם הַדֵּל, לְכָל הָאָדָם,
מְאוּרוֹת גְּדוֹלִים: כִּי נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקַר.

בלב הערבה

לאמור, מורשת כוחו ורוחו לא באה בקפיצות מעבר ל"שבשבות אריכות", לא באה בדילוגי-אלפי-שנים ממקורם של נביאי שקר ונביאי הבעל והתמוז, לא כל שכן מפסלי אפולו ואילי אולימפוס; מורשת כוחו באה בקו הנמשך והולך ללא הפסק למן ימי הרועים והנוקדים דרך השופטים והנביאים והתנאים והפוסקים והמקובלים וראשי המתיבתות ואבות החסידות עד יהודי כפרו בטאבריה; מורשת כוחו היא באש-התמיד שנצרו אותם דורות הגלות כניצוצות כמוסים שאינם צריכים אלא רוח טובה שיתלבו ויתלקחו מלוא-עוזם וזיוום, אור לעמם ולשאר האדם. והוא המשורר אינו אלא אחד הניצוצות האלה, שזכו לכך, ואך תעתועי נעורים הם שהסתירו מפניו ומפני מעריכיו את האמת הפשוטה הזאת. [י"ד תשרי תש"ה]